

СПЕЦИФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Наукові праці МАУП, 2015, вип. 45(2), с. 33—38

Проведене дослідження специфічних особливостей змісту інформаційно-правових відносин дало змогу, по-перше, більш глибоко дослідити теоретичне значення та практичне функціонування таких відносин, обов'язковими учасниками яких є податкові органи, і, по-друге, визначити теоретико-правові підстави розуміння змісту інформаційно-правових відносин як реалізацію суб'єктами права на інформацію.

Сучасний період становлення України як суверенної, незалежної, демократичної, правової держави характеризується стрімким розвитком та вдосконаленням інформаційно-правових відносин у сфері оподаткування, що становить результат інтенсивної інтеграції інформаційної сфери життєдіяльності суспільства в економічну і має пріоритетний напрям українського державотворення.

Зазначені процеси поставили українського законодавця перед необхідністю ефективного юридичного упорядкування суспільних відносин в інформаційній сфері. У руслі цієї тенденції за останнє десятиріччя щодо інформації як об'єкта права було прийнято значну кількість нових нормативно-правових актів, що спричинило необхідність більш системного підходу до цих питань в Україні.

Саме тому комплексне дослідження інформаційно-правових відносин на сьогодні набуває особливої актуальності через прогалини у чинному законодавстві щодо їх регулювання. Порівняно невеликою є кількість публікацій, у яких розглядаються окремі аспекти інформаційних відносин. У юридичній літературі відсутній однозначний підхід до визначення такого нетипового об'єкта права, як інформація. Результат зазначеного – правова невизначеність низки принципів питань: визначення поняття права на інфор-

мацію, встановлення сутності та специфічних ознак змісту інформаційно-правових відносин у різноманітних сферах правового обороту.

Методологічну основу можливості дослідження змісту інформаційно-правових відносин у сфері оподаткування та визначення її специфічних особливостей було створено завдяки науковим дослідженням таких учених, як І. В. Арістова, О. А. Баранов, В. Д. Гапотій, С. О. Дорогих, Є. В. Петров, А. А. Письменицький, Є. П. Семенюк та ін.

Дослідимо основні теоретико-правові ознаки змісту інформаційно-правових відносин у сфері оподаткування в Україні, правового режиму права на інформацію, виявлення прогалин і суперечностей чинного інформаційного законодавства України. Відповідно до поставленої мети в роботі зосереджується увага на дослідженні поняття змісту інформаційно-правових відносин, наданні правової характеристики права на інформацію з аналізом правового режиму в податковій сфері, визначенні теоретико-правової підстави розуміння інформації як складної предметно-об'єктної форми і передумови інформаційних правовідносин.

Роль інформаційно-правових відносин у суспільстві є невимірюваною, адже якщо у фізичних або біологічних системах взаємо-

дія їхніх елементів здійснюється за рахунок матеріальних зв'язків, то у суспільстві взаємодія його членів (людей) може бути тільки інформаційною. Вона виявляється у вигляді передачі інформації від одних людей до інших, а також від самих себе в часі. Матерія володіє універсальною властивістю відображення, завдяки якому один об'єкт впливає, діє на інший об'єкт, тобто залишає в ньому своєрідний "слід". Цей вплив може бути як безпосереднім, так і опосередкованим. І чим складніший об'єкт, тим вищою є ступінь опосередкованості відображення. Останнє виступає як процес, взаємодія, відношення двох об'єктів, інформація ж – як сторона відображення впливу. Таким чином, інформація зовні відображається завжди у відповідній взаємодії, коли суб'єкт отримує від об'єкта сигнал у вигляді повідомлення. Такий сигнал спонукає суб'єкта до певних дій, тобто інформаційної діяльності. Результати інформаційного акта завжди призначені для людини і поза тим зв'язком не мають сенсу. Відправною точкою інформатизації особи є визначення її інформаційних потреб. Саме тому, на думку Є. П. Семенюк, інформаційне середовище – це сукупність конкретних потоків інформації, на перетині яких перебуває кожна людина [14, 29].

Ідейний зміст права на інформацію спирається на певні свободи. Так, свобода думки і слова, право на вільне виявлення своїх поглядів і переконань є одним із невід'ємних, непорушних прав людини. Потреба думати виникає у людини в результаті одержання певної інформації з метою наступного її використання. Паралельно з'являється певний інтерес щодо шляхів оволодіння благами. На думку О. Л. Гамалій, взаємна відповідальність громадянина і держави має ґрунтуватися на первинності прав людини та громадянина. Якщо держава починає створювати штучні, необґрунтовані правові приписи, які обмежують права і свободи людини і громадянина з метою задоволення потреб правлячої або більш заможної групи, то така держава не може називатися правовою і демократичною [4, 29–30].

Суспільство і людина не спроможні функціонувати не лише без інформації, а й без інфраструктури, що забезпечує можливість обміну інформацією між людьми. Як зазначає М. Г. Зайцев, країни та регіони, які не мають оперативного доступу до інформаційного середовища, не мають і суспільно необхідного рівня інформованості, тож не можуть забезпечити конкурентоздатності виробництва та будуть змушені існувати за рахунок експорту природних та людських ресурсів [6, 4]. Інформаційний обмін як форма взаємозв'язку платників податків із державою забезпечує функціонування демократичних механізмів, при цьому управління стає ефективнішим, а політична система вдосконалюється. На думку С. О. Дорогих, інформаційна діяльність влади являє собою специфічну професійну діяльність службовців державних органів влади, спрямовану на забезпечення власної функціональної діяльності, інформаційною взаємодією з іншими органами влади, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами та організацію доступу до публічної інформації [5, 79].

Щодо системності розуміння дефініції змісту інформаційно-правових відносин слід зазначити про наявність у науковій літературі низки науково обґрунтованих підходів на підставі аналізу різних галузей як національного права України, так і міжнародного. На думку більшості науковців, зміст інформаційних правовідносин становить сукупність прав та обов'язків їх суб'єктів. Як зазначають А. А. Письменицький та В. Д. Гапотій, інформаційно-правові відносини мають фактичний та юридичний зміст. Фактичний зміст інформаційно-правових відносин можливо визначити шляхом аналізу змісту самого права на інформацію та розкриттям структури видів інформаційної діяльності [11, 99]. На думку О. А. Баранова, у правовій науці складається практично загальне розуміння природи і змісту правовідносин в інформаційній сфері, але тільки в частині суспільних відносин, об'єктом яких є інформація в процесі її обороту (створення, поширення, використання, зберігання та знищення).

Інформаційно-інфраструктурні відносини, тобто суспільні відносини пов'язані із забезпеченням обороту інформації, у багатьох дослідників випадають з поля зору [2, 64]. Є. В. Петров, досліджуючи зміст інформаційних відносин, проводить аналіз змісту права на інформацію. Він зазначає, що в рамках вузького підходу право на інформацію трактується тільки як право на одержання (доступ) до інформації, тобто як відносне право. Широкий же підхід припускає віднесення до права на інформацію всіх видів суб'єктивних прав, спрямованих на інформацію чи на здійснення дій з нею [10, 12].

Потрібно зазначити, що інформаційно-правові відносини, однією зі сторін яких є податковий орган, виникають у сфері державного управління, тобто в повсякденній практичній реалізації завдань і функцій держави у сфері справляння податків і зборів. За таких обставин вони становлять особливий зв'язок між суб'єктами, один з яких має право вимагати від іншого такої поведінки, яка передбачена інформаційно-правовою нормою. Інформаційні правовідносини формуються в публічному (державному) управлінні і насамперед у зв'язку зі здійсненням органами Державної фіскальної служби України своїх владно-розпорядчих функцій щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони та захисту інформації. Водночас інформаційні відносини можуть виникати за ініціативою будь-якого суб'єкта досліджуваних відносин (податкових органів або суб'єктів господарської діяльності), але згода іншої сторони не є обов'язковою умовою для їх виникнення. Порушення однією зі сторін своїх обов'язків зумовлює її відповідальність не перед іншою стороною, а перед державою в особі її компетентних органів.

З 1 січня 2015 р. набрав чинності Закон України № 71, яким внесено зміни до Податкового кодексу України, внаслідок чого податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, трансформувався у податок на майно, який складатиметься з податку на нерухоме майно, транспортного по-

датку і плати за землю. Зазначеним законом розширено базу оподаткування податком на нерухоме майно шляхом оподаткування як житлової, так і нежитлової нерухомості, доповнено перелік об'єктів житлової і нежитлової нерухомості, які не є об'єктом оподаткування. Переглянуто розміри житлової нерухомості, до якої застосовуються пільги, а також змінено ставки податку, які встановлюються рішенням сільської, селищної або міської ради залежно від місця розташування (зональності) та типів об'єктів нерухомості [3, 27–30]. Крім того, розширено коло учасників інформаційно-правової взаємодії шляхом закріплення у пп. 266.7.4 п. 266.7 ст. 266 Податкового кодексу України обов'язку органам державної реєстрації прав на нерухоме майно, а також органам, що здійснюють реєстрацію місця проживання фізичних осіб, подавати контролюючим органам відомості, необхідні для розрахунку податку за місцем розташування такого об'єкта нерухомого майна [12]. Таким чином, Державна фіскальна служба України виступає як суб'єкт, який реалізує свої інформаційні потреби, визначені у законі. Законодавчо закріплене не лише право на отримання інформації органом державної влади України, а й обов'язок отримувати інформацію задля виконання державних функцій.

Інформаційно-правовий зв'язок між учасниками такої взаємодії будується на розумінні систем комунікації та інформації як інформаційного потоку у заданому і зворотному напрямку, адже інформація існує там, де існує розходження, розмаїття, тобто її об'єктивна основа. Та обставина, що інформація як розмаїття передається від одного об'єкта до іншого в процесі відображення, дала змогу встановити нерозривний зв'язок відображення й інформації. При цьому схема комунікації подібна до схем розуміння інформаційного обміну: відправник (джерело) – повідомлення – канал – одержувач (споживач). Правові методи забезпечення активної інформаційної взаємодії є основою дотримання інформаційних прав та свобод, а формування інформаційної сфери

як правового простору становить основу інформаційного суспільства. Варто зазначити, що інформаційно-правові відносини врегульовані низкою нормативно-правових актів, законами України “Про інформацію”, “Про доступ до публічної інформації”, “Про Національну програму інформатизації”, “Про Концепцію Національної програми інформатизації”, Доктриною інформаційної безпеки України. Основні напрями правової регламентації інформаційних правовідносин – конституційний і цивільно-правовий. Інформація в конституційному контексті пов’язана насамперед з реалізацією основних прав (ст. 17, 31, 32, 34, 50, 54 Конституції України), ключове з яких – “право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію” (ч. 2 ст. 34 Конституції України) [9]. Загалом формулювання норм Конституції України, що закріплюють право людини на інформацію, відповідає міжнародно-правовим нормам у цій сфері, зокрема, закріплених у ст. 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р., а саме: це право кожного шукати, отримувати і поширювати всілякого роду інформацію та ідеї незалежно від державних кордонів [8].

Проте до сьогодні українське інформаційне законодавство не систематизоване, суспільні відносини в інформаційній сфері є слабо врегульованими з точки зору права, темпи інформатизації нерівномірні в різних сферах суспільного життя і порівняно з розвиненими країнами світу є досить повільними. Так, на прикладі оподаткування нерухомого майна в Україні стають наявними не лише прогалини нормативно-правового забезпечення процесу інформаційного обміну та взаємодії між суб’єктами інформаційно-правових відносин, а й практичної реалізації владних повноважень, коли недостатньо повно сформовані інформаційні бази для безперешкодного адміністрування податку на майно. Як зазначає І. В. Арістова, обмежений обсяг інформації, її неповнота й недостовірність – одна з основних причин прийняття неякісних правових рішень [1, 6].

Визначення поняття права на інформацію в Україні сформульовано у ст. 9 Закону України “Про інформацію”: “Всі громадяни України, юридичні особи і державні органи мають право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних їм для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій” [13].

Російський науковець О. А. Зверева до прав на інформацію, що впливає з її об’єктивної природи й зумовлених нею інтересів соціальних суб’єктів, відносить право на одержання інформації, право на обмеження одержання інформації іншими суб’єктами, а також право на спростування інформації, що ганьбить особу [7, 12].

Зважаємо, що зазначена структура суб’єктивного права на інформацію потребує певного уточнення. Право на інформацію може включати: право власності на інформацію (повне або в окремих його змістовних складових), право на обмеження доступу до інформації, право на спростування недостовірної інформації та право доступу до інформації.

Право на інформацію передбачає також право на захист інформації, а саме: право на захист від недостовірної (неякісної) інформації, право на захист інформації про особу (персональні дані), право на захист офіційної документованої інформації, право на захист інформації в автоматизованих системах, право на захист прав власника інформації та ін.

Шляхом логічного поєднання положень Загальної декларації прав людини, Конституції України, Закону України “Про інформацію” стає можливим вихід на конструкцію розуміння змісту інформаційно-правових відносин *як реалізації природного права суб’єкта на інформацію, що ґрунтується на постійному і вибірковому інтересі до втілення інформаційної свободи у вигляді пошуку, одержання, використання, поширення, зберігання і захисту відомостей у будь-який вільно обраний спосіб і незалежно від кордонів.*

Також слід зазначити основні специфічні особливості змістовної наповненості інформаційно-правових відносин у сфері оподаткування в Україні:

- а) права та обов'язки суб'єктів виникають, змінюються, припиняються у зв'язку і з приводу реалізації завдань та функцій податкових органів, їх посадових осіб в інформаційній сфері;
- б) особливості інформаційної діяльності органів Державної фіскальної служби України дають можливість тлумачити більш ширше зміст таких відносин в інформаційній сфері, оскільки вони охоплюють суспільні відносини, пов'язані як з інформацією в процесі її обороту, так і з забезпеченням комунікативних зв'язків під час юридично значущих дій з інформацією, тобто забезпечення циркуляції інформації;
- в) реалізації права, свобод і законних інтересів одних суб'єктів у багатьох випадках сприяє юридичний обов'язок інших суб'єктів;
- г) сутність інформаційної діяльності суб'єктів полягає у створенні інформації (поєднання відомостей у нову форму зі зміною змісту); поширенні інформації (передачі від джерела до споживача); зберіганні інформації (шляхом фіксації на паперових та магнітних носіях); використанні інформації (з метою задоволення професійних інформаційних потреб); пошуку та збиранні інформації; знищенні інформації; зверненні з приводу захисту порушених прав та/або відновлення становища, що існувало до порушення їх права на інформацію.

Оскільки одним із головних напрямів діяльності органів Державної фіскальної служби України є профілактика правопорушень у сфері податкового законодавства, забезпечення добровільної сплати податків та зборів, зміст інформаційно-правових відносин дає можливість по-новому осмислювати співвідношення права і держави, їх динаміку, єдність і боротьбу протилежностей, розглядати під кутом зору такі соціальні цінності, як рівність, свобода, справедливість.

Література

1. Арістова І. В. Розбудова правової держави в Україні: правовий механізм забезпечення права на доступ до інформації в суспільстві знань / І. В. Арістова // Правова інформатика. – 2010. – № 1(25). – С. 3–13.
2. Баранов О. А. Правове забезпечення інформаційної сфери: теорія, методологія і практика: монографія / О. А. Баранов. – К.: Едельвейс, 2014. – 434 с.
3. Вісник Міністерства доходів і зборів України. – 2015. – № 2. – С. 27–30.
4. Гамалій О. Л. Права громадян як об'єкт адміністративно-правового захисту органами державної влади / О. Л. Гамалій // Право і безпека. – 2014. – № 1(52). – С. 28–33.
5. Дорогих С. О. Сутність та визначення понять “інформаційна діяльність” та “інформаційна діяльність органів влади” / С. О. Дорогих // Інформація і право. – 2013. – № 3(9). – С. 74–82.
6. Зайцев М. Г. Можливості інформатизації / М. Г. Зайцев. – К.: Т-во “Знання” України, 1991. – 32 с. – (Сер. 3, Економіка і управління; № 7).
7. Зверева Е. А. Правовое регулирование информационного обеспечения предпринимательской деятельности в Российской Федерации: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.03 / Елена Арсентьевна Зверева. – М.: Моск. Гос. юрид. академия, 2007. – 48 с.
8. *International Pact on Civil and Political Rights*. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Прийнято 16 грудня 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН. Док. ООН A/RES/2200 A (XXI). Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19 жовтня 1973 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043/conv
9. Конституція України від 28 червня 1996 р. // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141; 2011. – № 10. – Ст. 68.
10. Петров Є. В. Інформація як об'єкт цивільно-правових відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Є. В. Петров; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2003. – 20 с.
11. Письменицький А. А., Гапотій В. Д. Загальна теорія інформаційного права: монографія / А. А. Письменицький, В. Д. Гапотій. – Мелітополь: Вид. будинок ММД, 2012. – 300 с.
12. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>

13. Закон України “Про інформацію” від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII // ВВР України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

14. Семенюк Є. П. Інформатизація суспільства і людина / Є. П. Семенюк. – К.: Т-во “Знання” УРСР, 1990. – 300 с. – (Сер. 2 “Світогляд”; №1).

Дослідження дало можливість сформулювати авторське визначення змісту інформаційно-правових відносин як реалізації природного права суб'єкта на інформацію, що ґрунтується на постійному і вибірковому інтересі до втілення інформаційної свободи у вигляді пошуку, одержання, використання, поширення, зберігання і захисту відомостей у будь-який вільно обраний спосіб і незалежно від кордонів. Визначені основні специфічні особливості інформаційно-правових відносин у сфері оподаткування в Україні зумовлені сутністю розуміння поняття “інформація” як складної предметно-об'єктної форми і передумови інформаційних правовідносин.

Исследование позволило сформулировать авторское определение содержания информационно-правовых отношений как реализации природного права субъекта на информацию, которое базируется на постоянном и избирательном интересе к воплощению информационной свободы в виде поиска, получения, использования, распространения, сохранения и защиты сведений в любой свободно избранный способ вне зависимости от границ. Определенные основные специфические особенности информационно-правовых отношений в сфере налогообложения в Украине обусловлены сущностью понимания определения “информация” как сложной предметно-объектной формы и предпосылки информационных правоотношений.

The study gave a possibility to formulate an author's definition of contents of informational and law relations as a realization of natural law of subject to information which is based on a permanent and selective interest of incarnation informational freedom of as a search, receiving, using, distribution, saving and protection of information in any selected way and regardless of frontiers. The main specific features information and law relations in the field of taxation in Ukraine due to understanding the essence of the concept of „information” as a complex subject and object forms and conditions of informational law relationship.

Надійшла 19 лютого 2015 р.